ЛАСТІВ'ЯТА

Наш будиночок майже біля самого моря. У кімнаті повно сонця і солонуватого повітря. Коли море спокійне, ми чуємо , як у воду пірнають крикливі чайки. А якщо воно розіграється, то спінені хвилі набігають аж до порога невеликої веранди. Правда, вона без дверей і вікон, зате є вмивальник і дві табуретки.

Двадцять днів тому ми влаштувалися у цій невеликій дерев'яній хаті. І дуже здивувалися, що над входом у веранду ластівки звили собі гніздо. Середнього зросту чоловікові до нього можна було й рукою дотягнутись.

Не знаю чому, але це гніздо не було побудоване за всіма правилами ластів'ячої архітектури. Птахи не примурували його наглухо до одвірка, залишивши невеликий круглий отвір, як це робить більшість їх родичів. . Затишне кубельце було без даху. Тому четверо ластів'ят одночасно висували пухнасті голівки з гнізда. Здавалося, що вони тягнуться до безмежного моря.

Ми не раз спостерігали, як працьовиті батьки годували своїх ненаситних дітей. Матері ще й не було видно, а великі жовті ротики розкривалися їй назустріч.'Ластівки давали їсти малятам по черзі: спочатку крайньому, політають, політають і другому принесуть чогось смачного. І так — кожному. Жодного разу одне й те ж саме не одержало підряд дві порції.

На наших очах ластів'ята вбралися в пір'я, виросли. Тепер вони частенько висувалися з гнізда. Коло дзьобиків меншали заїди, а на шийках знизу відростало темно-буре пір'ячко. Вони були такі забавні, що сусідська Таня щодня щебетала:

— Ластів'ята, ластів'ята, покажіть нам оченята!

З усіх навколишніх будиночків збігалися до нас діти, щоб помилуватися чорноокими пташенятами.

Якось на березі моря я збирав різнобарвні камінці для акваріума, коли це підбігла радісна Таня і крикнула:

— А ластів'ята фіззарядку роблять!

— Невже?

— Ходи подивишся.

Ми обережно підкралися до будиночка і, затамувавши подих, почали стежити, як пташеня, вчепившись лапками за краєчок гнізда, залопотіло крильми. Та так швидко, що ледь не зірвалося.

Я дивився на ті вправи малят, і на серці ставало неспокійно. Бо знав, що скоро, дуже скоро вони покинуть гніздо. А ми звикли до них, як до рідних.

Одного дня, після обіду, ластів'ята вилетіли з гнізда і закружляли в лазуровому небі. То до одної дитини, то до другої кидалися батьки, ніби хотіли підтримати їх, підставити свої дужі крила, якщо малі втомляться. А ластів'ята, відчувши волю і молоду силу, то падали над морем, то невміло ще злітали догори, аж поки не щезли з очей...

Вже сіло сонце, коли з'явилися ластівки-батьки. Вони кликали ластів'ят, близько підлітали до гнізда, шугали понад землею і морем. Але діти додому не повернулися. Не повернулися і батьки...

Аж наступної весни, коли сонячними іскрами заграє море, у гнізді, мабуть, знову буятиме життя. Може, прилетять ті, що будували кубельце, а може, котресь із ластів'ят.

ХИТРИЙ ГОРОБЧИК

Якось я сидів на лавці в затінку яблуні і розглядав малюнки у свіжих журналах. З хати вийшла бабуся і запитала:

— А листа від дядька Михайла нема?

— Нема, бабусю, — відповів я. — Зате аж п'ять журналів і цілу купу газет поштарка принесла.

Бабуся примостилася коло мене. Вона кінчиком хустини протерла скельця в окулярах, озброїла очі, взяла газету і промовила:

— Що там у білому світі робиться?

Я любив спостерігати за старенькою, Коли та читала. її лице напружувалося, і тоді навіть на чолі і навколо очей розгладжувалися глибокі зморшки. Бабуся ставала якась урочиста, недоступна.

Несподівано до нас звідкись долинуло: "Пі-пі-пі! Ш-пі-пі!"

— Що це? — запитала бабуся, не відриваючи очей від газети.

— Не знаю, — відповів я і озирнувся.

Коли це знову: "Пі-пі-пі! Пі-пі-пі!" так жалібно.

Бабуся зняла окуляри і подивилася вгору, туди, де над хатою висіли електричні проводи.

— Глянь-но, — показала вона на дріт.
А там, вишикувавшись рядочком, сиділи молоденькі ластівочки. Аж семеро.

Сидять собі, крилечками махають, а як побачать батька-матір, то дзьобики розкривають. А ті підлітають до них і дзьоб до дзьоба — годують.

Довго ми любувалися пташками. Раптом бабуся до мене:

— Придивись-но, в тебе очі зіркіші, чи не горобчик коло ластів'ят примостився? Отой крайній, сьомий? Це він так кричить: "Пі-пі-пі"?

І справді, то був горобчик, молоденький. Він, як і ластів'ята, то махав крильми, то широко розкривав дзьоба, то безутішно верещав, то кидався назустріч чужим батькам.

Але, мабуть, старі ластівки швидко розпізнали непроханого гостя, бо весь час обминали його.

— Бач, таке мале, а вже хитре, — промовила бабуся. — Видно, голод — не пан, як скрутить, ще й соловейком заспіваєш.

Коли ситі ластів'ята почали гратися в синьому небі, на дроті залишився самітній горобчик. Він притих, зіщулився.

— А що, дохитрувався? — засміялася старенька. — Краще своїх батьків пошукай, а то десь побиваються за тобою, хитрунцем.

Горобчик ніби послухався тої ради, бо несподівано нашорошився, цвірінькнув раз, вдруге, змахнув крильми — і загубився на городі у високих соняшниках.

Бабуся усміхнулася і розгорнула газету.

ОМЕЛЮХИ

На нашому просторому подвір'ї є горобинний куток. Там ростуть лише ці казкові красуні. Гарні вони весною, коли витрушують із своїх білих парасольок неповторні парфуми. Та справді казковими стають влітку, коли сонечко пофарбує кожну ягідку у парасольках у червоний колір. Тоді дерева, особливо вранці, ніби займаються вогнями...

Красуні милують очі мешканцям наших трьох багатоквартирних будинків до самісінької зими...

Та цього року сталася ось яка пригода. Як тільки у середині грудня вночі пухнастий сніжок притрусив заснулу землю, вранці велика зграя невідомих птахів буквально вкрила наші червонолюстрові дерева.

Я вибіг з квартири, замахав руками, але непрохані гості не злякалися: вони клювали ягоди, вибирали з них зернятка, а м'якуш кидали на сніг, від чого той скоро став кривавого кольору.

І хоч птахи безжально нищили нашу красу, я милувався їхніми атлетичними видовженими тілами з невеликими чубчиками на голівках. Майже все тіло у птаха рудувате, місцями буре, а крила мають і білі, і червоні, і жовті, і чорні пір'їнки.

Я незчувся, як поруч став Василь Іванович, колишній учитель природознавства, і, ні до кого не звертаючись, голосно промовив:

— Вже й до нас північні гості завітали.

— Хіба це не наші птахи? — здивувалася тітка Фросина, що саме підійшла до нашого гурту.

— Ні, це омелюхи, вони прилетіли з півночі до нас, у теплий край...

— То у нас "теплий край?" — засміялася жінка.

— Для омелюхів, як і для граків, — так, — ствердно промовив колишній учитель. — Мабуть, вночі прилетіли, бо дуже голодні. Спочатку вони почистять у наших дворах і парках горобину, а потім візьмуться і за омелу, якої так багато розвелося на наших деревах.

— А що у тій омелі їсти? — запитала тітка Фросина.

— А там є смачне омелюхам насіння. Воно клейке, тому прилипає до ніг і пір'я птахів, і вони розносять його з дерева на дерево. На наших осокорах нема жодної гілки, щоб на ній не оселилася омела. Ще кілька років — і загинуть Дерева, бо соки з них ссуть оті величезні кущі омели...

Поки ми слухали цікаву розповідь Василя Івановича, птахи, поснідавши, раптом знялися з дерев, наче по команді, — і полетіли з нашого подвір'я.

А ми ще довідалися, що красенів-птахів у нас, на Україні, саме тому й називають омелюхами, що вони любителі смакувати ягодами омели білої.

СИНИЧКА

Коло веранди, у затишку, розкошує стара крислата яблуня. Кожної весни, наче снігом, вкривається вона білим цвітом. У таку пору бабуся відчиняє вікна, і медяні пахощі наповнюють кімнати.

А влітку на довгих гілках, що сягають землі, висять великі зелені яблука. Кислі-прекислі. Зате взимку, коли вони полежать і порожевіють у них боки, смачніших яблук не знайдеш. Візьмеш рожевощоке в руку, а з нього наче липневе сонце бризкає, духмянить ніжним ароматом.

Одного разу, коли земля вже давно спала під снігом, бабуся ввійшла до кімнати і тихо до мене:

— Ходи, щось покажу. Тільки не грюкай дверима і не розмовляй.

Навшпиньки пробралися на веранду. Стали. Бабуся ледь помітно кивнула на яблуню. Я — туди очима. А там — матусенько рідна! Дятел, живісінький дятел на стовбурі дерева. Махає головою, як коваль молотом, і тільки чути: тук-тук, тук-тук.

Бабуся приклала палець до губ:

— Тихо, бо сполохаєш.

Я ще ніколи не бачив так близько цього працьовитого птаха-красеня. На голову він одягнув червоний беретик, шию обмотав білим шарфом, на животик натягнув рудувату сорочечку з червоними стрічечками, а на спину накинув чорно-білу накидку.

Своїм гострим дзьобом дятел безперестанку довбав на одному місці, саме там, де торішньої весни батько відрізав суху гілку. Птах так ретельно працював, що під яблунею лежала купа спорохнявілої деревини.

Коли дятел на мить зупинився, щоб перепочити, я побачив у стовбурі невелике кругле дупло.

— Так швидко видовбав собі хатинку?

— Та ні, він давненько тут забавляється, ще з осені, — ледь чутно промовила старенька. — Там, здається, вже синиця облюбувала оселю. Позавчора вранці звідти вилетіла.

Я так захопився дятлом, що й не помітив синичку. Жовтувато-зелена красуня з білою плямою на потилиці перескакувала з гілки на гілку і співала: "Цінь-цінь, цінь-цінь!".

Скоро дятел знявся і сів на грушу. Синичка ж оглянулась навколо маленькими чорними оченятами, по-своєму щось крикнула і шугнула в дупло.

Ще не встигла пташка вмоститися у новій хатці, як віти навколо дупла обліпили горобці. Вони так галасували, ніби побачили кота, що нахабно добувається до їхнього гнізда. Але синичка не зважала на той гармидер.

Довго лементували горобці. Потім трохи принишкли, ніби радились, що їм робити з безстрашною синицею.

Несподівано один горобець, мабуть, найхоробріший серед них, вчепився лапками за край дупла. Щойно хотів заглянути всередину, як звідти висунулась синиця, погрозливо заверещала — і горобця наче вітром здуло.

Горобці знову зчинили такий галас, що бабуся не витримала, взяла віник і вже хотіла йти на допомогу пташці. Але та вилетіла з дупла і з криком почала відчайдушно кидатись на своїх недругів. Жевжики злякалися її бойового наступу і чкурнули на високий кущ бузку. Тоді синичка сіла на гілку коло відвойованої хатки і заспівала переможну пісню. Я глянув на бабусю і тихо спитав:

— Синичка буде жити в дуплі?

— Авжеж. Чуєш, яка вона щаслива? Така маленька, а відважна.

— Що ж вона буде їсти?

— Ти годуватимеш, а там і весна незабаром.

Поки ми розмовляли, пташка знову шугнула в дупло…

Наступного дня я виготовив годівницю і почепив її на яблуневу гілку. Тепер щодня у нас снідають і вечеряють і синички, і щиглики, і горобці. Це я їх годую.

А в дуплі живе лише одна пташка — синичка.

ЖАР-ПТИЦЯ

Ви чули казку про жар-птицю? Ні? Шкода...

А я не лише чув її з уст баби Марини, але й бачив у нашому казковому яру. Багато дерев залишилося ще з тих давніх часів, коли тут, а також на теперішніх городах був густий мішаний ліс. Правда, діди і прадіди вирубували старезні липи і дуби, а натомість насаджували верби і тополі, клени і ясени.

Посередині глибокого і широкого яру день і ніч жебонить невеличка річечка Батіжок, а у дуплах старезних верб водяться білки і їжаки, миші і сови, кажани і тхори, живуть різні птахи.

Якось я сидів на широкому ясеневому пеньку і готувався до екзамену з історії України. Аж чую: десь у густих зелених хвилях хтось на флейту заграв:

— Фіють-жіють-ліють-жіють-ліють...

А потім знову і знову... Через деякий час аж у сусідів об'явився новий флейтист... Я дослухався до тих віртуозів, що змагалися між собою... Де вже було до історії!

І раптом поміж кленами, вербами і липами промайнув яскраво-жовтий птах; наче засвітилося у яру на мить, як від сонця чи раптового вогню. Я аж кинувся від несподіванки, та птах зник десь у зеленому шумі над Батіжком. Подумалося, що то і є казкова жар-птиця.

І знову заграла, заспівала у листі флейта, і десь далеко обзивалася така ж музика...

Я підвівся з пенька, підійшов до замаєного вербовими і кленовими гілками струмка і ненароком побачив чудо: у розвилці кленової гілки висіло, наче колисочка, пташине гніздо...

Коли я показав ту пташину колисочку бабусі, то вона й сказала, що то такий прекрасний витвір нашої жар-птиці, а по-літературному — іволги...

З того часу я не раз бачив ту золоту птаху з чорними крильми і таким же хвостом. Але коли іволга пролітала у саду між яблунями, особливо, коли її освічувало сонце, тих чорних крил не було видно. Здавалося, що то пролітає золота птаха. Тому й назвали її люди жар-птицею.

А може, іволга і справді з казки?

МУЗИЧНИЙ ДЯТЕЛ

Взимку коло хати на високій металевій трубі приладнали телевізійну антену особливої конструкції. Ця споруда дуже полюбилася птахам — воронам і горобцям. А коли додому повернулися з теплих країв шпаки, то кожного дня висвистували на ній.

Одного разу, йдучи на роботу, почув на подвір'ї голосний передзвін, що нагадував вибивання дробу на барабані чи спозарання клепання кимось коси: др-р-р-р-р, др-р-р-р-р.

Оглянувся — не видно нікого. 1 тільки взявся за клямку хвіртки, аж знову: др-р-р-р-р, др-р-р-р-р, др-р-р-р-р.

Те гслосне видзвонювання супроводжувало мене провулком, поки не загубилося у шумі автомашин, що бігли центральною вулицею.

З того часу уважно дослухався до співу птахів, до загадкового передзвону, який повторювався по кілька разів на тиждень.

Вже цвіли яблуні, як, нарешті, довідався, звідки линуть оті дивні звуки.

Був вихідний день. Я лагодив городній реманент, як нагло десь поблизу: др-р-р-р-р, др-р-р-р-р, др-р-р-р-р! Покинув роботу, озирнувся — нікого. Тільки стукнув кілька разів молотком по цвяху, щоб закріпити ручку на лопаті, аж десь зверху: др-р-р-р-р, др-р-р-р-р, др-р-р-р-р! Я очима на антену — і все зрозумів: то видзвонював дятел. Так, так, наш звичайний дятел! Він сидів у центрі антени і раз у раз дрібно молотив дзьобом по металу. А навкруг лунало мелодійне: др-р-р-р-р, др-р-р-р-р, др-р-р-р-р!

Цілу весну грав на телевізійній антені музикальний дятел.

СОЙКА

З самого початку зима не віщувала ні снігу, ні великих морозів. Злегка підморозило у грудні, ледь припорошило крупкою у січні. Зате у середині лютого як захурделило на кілька днів, то позаносило снігом все навколо. Звичайно, люди швидко прочистили дороги, прокинули стежки. Найбільша скрута настала для птахів. Що снідати? Де обідати? Куди податися на вечерю?

Найменше, мабуть, про це журилися горобці: жили вони поряд людей. Тому їм завжди щось перепадало.

Трудніше стало синичкам і щигликам, сойкам, сорокам і воронам. З лісів і парків, лісосмуг і садів вони перебралися поближче до людських осель.

Наш Михайлик почепив декілька годівниць на яблунях перед ґанком і щодня насипає у них зерна та крихт хліба. А ще прив'язав до гілок шматочки свіжого сала, яке дуже полюбляють синички.

Позавчора вранці, коли я вийшла на подвір'я, було так холодно, що навіть наш молодий Буян не вилазив з буди. Але горобчики дружно обліпили годівниці, а синички почепилися за шматочки сала і, розгойдуючись, раз за разом дзьобали смачні дарунки. Птахи снідали.

Раптом як заскрекоче сорока: кр-р-р-р, кр-р-р-р, кр-р-р-р! Я оглянулась: де ж це білобока?

Коли знову: кр-р-р-р, кр-р—р-р, кр-р-р-р!

Горобці принишкли, а синички пурхнули на великий кущ жасмину. Тільки взялася за ручку дверей, аж несподівано на все подвір'я: ня-я-я-яв! ня-я-я-яв! ня-я-я-яв! ня-я-я-яв! Горобців як вітром здуло з годівниць.

"Де ж це той котище?" — недобре подумала про тварину і зиркнула на прокинуту у глибокому снігу стежку. Та ніде ніякої кішки не було. Відчинила двері, аж знову: ня-я-я-яв, ня-я-я-яв! Зиркнула на яблуню, а там — сойка! Рябий чубчик у неї з'їжився, крила опустила, ніби приготувалася накинутись на когось. Оглянулась навколо і швидко скочила у найбільшу годівницю...

Того ранку сойка таким способом відлякувала горобців декілька разів, аж поки досита не наїлась.

Михайлик же, дізнавшись про нового столовника, збільшив порції зерна у найбільшій годівниці.

ВЕСНЯНА МЕЛОДІЯ

Я повільно йшов сонячним тротуаром, під ногами глухо чавкав водянистий брудний сніг, а широкою вулицею, бризкаючи їдким синім чи чорним димом, мчали легковики і вантажівки, автобуси і трактори.

Мої вуха вже давно звикли до вуличного гамору, не звикати й очам до нестримного руху.

Я саме підходив до газетного кіоску, як раптом залунав пташиний голосочок та так дзвінко, що зупинив цілий гурт пішоходів. Кинув очима на низького густогіллястого кленчука — і о, радість: на тонкій гілці, коло самісінького стовбура сидить невеличка синичка і раз за разом:

— Ці-ці-і-і-нь, ці-ці-і-і-і-нь,ці-ці-і-і-і-і...

Та весняна мелодія таки перемогла неугавний вуличний гамір і вереск, бо люди, котрі поспішали тротуаром, стишували кроки коло кленчука, повертали голови до пташки і радісно усміхалися відважній.

А синичка не вмовкала:

— Ці-ці-і-і-нь, ці-ці-і-і-і-нь, ці-ці-і-і-і-і...

То співала весна!

ГРАЧИНЕ МІСТЕЧКО

Шлях, що стрічкою простягся на сто кілометрів від Хмельницького до Кам'янця-Подільського, чи не найкращий на древньому Поділлі.

По обидва боки асфальтованого шосе зеленим шумом стрічають подорожнього струнке тополі, що вишикувалися нескінченними рядами,

наче солдати на параді, розлогі волоські горіхи, чепурні клени, високі ясени, розкішні приземкуваті кущі.

На тому шляху, що за вісім кілометрів від міста Дунаєвець, є Козацька долина. З давніх часів її так називає народ. Передають з покоління в покоління, що на цій, колись широкій і рівній долині, запорізькі козаки вщент розгромили турецьких напасників. У страшній різанині загинуло багато наших хлопців, а ще більше — ворогів. Козаки винесли своїх посічених побратимів на пагорок, поховали і шапками насипали десятки високих могил. Ще й досі вони навіюють сум. А навколишні поля люди звуть могилками.

Саме там, вздовж Козацької долини, граки (а вони на Україні і зимують, не відлітають у теплі краї) десятки літ будують у придорожній лісосмузі своє пташине містечко. Причому, як дбайливі господарі і неабиякі архітектори, використовують кожне дерево для спорудження своїх домівок-гнізд.

Величезна зграя птахів чомусь облюбувала собі це неспокійне місце, повз яке за день проносяться тисячі автомобілів, автобусів, тракторів, мотоциклів.

Спочатку на деревах було по одному гнізду, а тепер грачине містечко росте поверхами все вище і вище; на гілках одна над одною по три-чотири і більше пташиних домівок.

І живуть граки дружно.

Весною я випадково був свідком грачиної взаємодопомоги.

Біля кювету стояв чорний мотоцикл, а два чубаті парубійки полізли на дерева.

Птахи з криком знялися з своїх гнізд і величезною зграєю закружляли над містечком.

Як тільки хлопці наблизилися до найнижчих гнізд, граки кинулися на кривдників. Птахи з такою силою їх клювали, що ті, не тямлячись з переляку, скривавлені, лантухами звалилися додолу.

Граки не дали парубійкам спокою і на землі. Вони пікірували на них доти, поки мотоцикл не зник з очей.

Птахи ще трохи покружляли над рідною лісосмугою і, заспокоївшись, повсідалися у своїх гніздах. І лише зрідка чулося перегукування:

— Кра-кра-кра!

— Кра-кра!

— Кра-а-а.

МЕТЕЛИК

На пасіці порався батько. Він обережно відгортав від вуликів сніг, перекидав його лопатою через частокіл у садок. А Зорянка патичком згортала торішнє листя на просохлій невеликій

галявинці.

— Татусю, а з-під листя вже виглядають підсніжники. Вони ще такі кволі...

— Ти краще вступися звідти, бо ще потопчеш тюльпани, які теж висовують із землі свої списпки.

— Я обережно, татусю.

Дівчинка ворухнула патичком великий покручений кленовий листок, як з нього злетів червоний метелик.

— Татусю! — зойкнула Зоряна. — Метелик! Метелик! Дивися, який гарний!

Метелик витанцьовував у сонячному повітрі лише йому відомий весняний танок, то підіймаючись у синяву неба, то опускаючись ледь не до самісіньких снігових пагорбів.

— Татусю, а де тут взявся метелик? — запитала дівчинка. — Були ж кучугури снігу.

— У листі під снігом зимував, — пояснив батько. — Це кропив'янка. Бачиш, на крильцях є подовгасті білі і чорні плями, але переважає червоний колір.

— А тепер метелик загине? Бо ж снігу он ще скільки.

— Не думаю. Мабуть, скоріше засне і чекатиме, поки сонечко не прожене зовсім зиму з морозами і снігами.

Поки батько розмовляв з дочкою, метелик піднявся високо у небо і подався у садок, де біля стовбурів яблунь були вже широкі проталини. Десь там і дочекається кропив'янка справжнього сонця і весни.

РОМАШКА

Мати вив'язала у темно-русих косах синьоокої Ганнусі голубі банти й одягла дівчинку у платтячко, яке нагадувало своїм кольором польові

синьоцвіти. Потім тато завіз їх "Запорожцем" аж у сусіднє село в гості до баби.

Дівчинці дуже сподобалися бабині курчата — чорні і одне біле. Квочка зовсім не гнівалася на Ганнусю, коли та гралася білим клубочком з двома чорними цятками і жовтим дзьобиком. А як збиралися додому, то дівчинка випросила у баби біле курчатко.

Ганнуся з мамою влаштували маля у картонній коробці з-під татових черевиків: постелили чисту байкову ганчірку, а зверху накрили шматком марлі.

Назвали курчатко Ромашкою.

Щодня Ганнуся бавилася з малятком, бо у дитячий садок не ходила. Серед літа затіяли там ремонт приміщення.

Для Ромашки з кубиків збудувала хатинку, катала її в іграшковій автомашині, водила у садок на травичку. І оберігала від сусідського кота Васька. Той декілька разів хижо блискав жовтими очима на пухнастий клубочок.

Курчатко так звикло до Ганнусі, що не відставало від неї ні на крок: куди дівчинка, туди й воно.

Аж тут повідомили, що через кілька днів Ганнуся повинна йти у дитячий садок. Зажурилася: що ж буде з Ромашкою? На кого залишить мале?

У дівчинки була давня подруга — велика целулоїдова лялька Маринка. З нею вона часто розмовляла, про щось радилася. І тепер посадила її на подвір'ї на споришевий килим. Поруч стала і Ромашка.

— Маринко, — звернулася Ганнуся до ляльки. — На кого я залишу маленьку Ромашку, як піду у садок?

— Залишай зі мною, я догляну, — за ляльку сама ж відповіла дівчинка.

— Хіба тебе вона буде слухатися?

— А ти пшонця насип кругом мене побільше. Курчатко буде їсти і від мене нікуди не піде. І кіт Васько не посміє підступитися. Так, Ромашко?

Послухалася Ганнуся порад ляльки Маринки і прорвала кругом неї спориш. Насипала пшона, налила у бляшанку води, і Ромашка заходилася клювати смачні зерна. Ганнуся сіла під хатою на лаві і тішилася, що має пастушку для своєї улюбленици.

З того часу лялька Маринка доглядала Ромашку...

Минуло декілька місяців. З курчатка виросла велика поважна курка Ромашка. Вона продовжувала дружити з лялькою Маринкою. Коло неї і знесла своє перше яйце. З того дуже тішилася Ганнуся.

СІРКО І ШПАК

Біля цегляного хліва у дерев'яній буді живе собака Сірко. Весь чорний, ноги ж внизу білі, ніби взуті у світлі сап'янці, а над очима — сніжно-білі великі кружальця, що нагадують скельця окулярів.

Його всі люблять. І він намагається віддячити за це і дорослим, і малюкам.

Кожного, хто відчинить хвіртку і ступить на подвір'я, собака зустрічає по-різному: поштарку — кількома глухуватими "гав-гав-гав",

дитину —ніжним скиглінням, батька чи матір, коли ті повертаються з роботи, радісним, щирим "гаву-гаву-гаву", ніби хоче сказати: нарешті ви прийшли, я дуже скучив за вами.

Змалечку Сірко подружився з нашими горобцями, які мешкають у хліві на горищі. Коло нього птахи харчуються взимку і влітку.

Якось напровесні, коли повернулися із вирію до рідних домівок шпаки, вночі землю припорошив сніг. Вранці мати вилила у Сіркову миску рештки борщу і макаронів. Собака почав снідати.

Над будою нависла яблунева гілка, яку, наче намистини, густо нанизали горобці. Цього разу з ними прилетів худющий-прехудющий шпак.

Поки Сірко чогось вередував коло миски, птахи, причаївшись, ніби поприлипали до гілок. Терпляче вони чекали своєї черги.

Як тільки собака почистив лапою морду і повільно заліз до буди, виставивши в отворі голову, горобці м'ячиками скотились з гілок на землю і обліпили велику миску.

Шпак з хвилину дивився, як горобці снідали, потім обережно спустився на нижню гілочку, боязко поглядаючи на собаку. Але той ніби нічого не бачив. Здавалося, що він милується своїми крилатими друзями, що тому й вередував коло миски, щоб більше їжі залишити зголоднілим птахам.

Нарешті шпак набрався хоробрості, зіскочив на землю і швидко підійшов до гурту горобців. Він схопив щось з миски, відбіг до стовбура яблуні і почав похапливо їсти.

Сірко здивовано подивився на незнайомця. Мовчки спостерігав за птахом, поки той не заліз у миску, розігнавши горобців.

Тоді собака, не піднімаючи голови з лап, сердито блиснув очима і кілька разів суворо гавкнув.

Але шпак не розгубився. Він схопив грудочку макаронів і злетів на гілку.

Собака не спуска очей з новачка. А той, попоївши, несподівано заспівав: "Фіють-фіють-фі-фі-фі! Фіють-фіють-фі-фі-фі!"

Птах так радісно і щиро висвистував, що Сірко від задоволення аж зажмурився. Так тривало декілька хвилин. Потім, перепочивши, знову повторив свою вдячну пісню. І собака зрозумів свого гостя.

З того часу шпак щодня прилітав до Сіркової миски попоїсти і так, аж поки не зійшов сніг. Поснідає чи пообідає, сяде на яблуневу гілку і давай висвистувати на все подвір'я. Сірко лежить і слухає, слухає... А той: "Фіють-фіють-фі-фі-фі! Фіють-фіють-фі-фі-фі!"

МОЯ УЛЮБЛЕНИЦЯ

То було за Виборгом, що недалеко Санкт-Петербурга, у липні 1944 року. Ми тримали оборону у лісі, який нагадував частокіл з товстих цурпалок. Це була робота снарядів і бомб, куль і мін. А ще не бачив там жодної живої пташки, навіть комарі покинули ті вогняні місця.

Десь о десятій ранку почався запеклий бій з німецько-фашистськими військами. І раптом щось вдарило мене у плече так сильно, що я звалився без пам'яті.

Скільки я тоді лежав і стікав кров'ю, то один Бог знає. А прийшов до свідомості від того, що десь зверху, наді мною, журно співала пташка:

— Цінь-цінь-цінь, цінь-цінь-цінь, цінь-цінь-цінь...

Я розплющив очі, глянув на сонце (а лежав тоді горілиць) — і попливли величезні широкі жовті круги... Я знову впав у забуття. І прокинувся від уже чутого "Цінь-цінь-цінь". Розкрив очі, глянув на спиляний снарядами сосновий стовбур і помітив на зламаній гілочці невелику пташку, що кликала мене до життя. То була синичка! Фінська синичка, не наша, українська, але рятувала вона мене, українця, що завойовником прийшов у її, фінські, ліси. Прийшов, правда, не з власного бажання...

Тоді синичка не давала мені заснути, вона співала безугаву, ніби була посланцем від Бога чи від рідної неньки з далекої України.

З того часу синичка — то моя улюблена пташка!

ЗНАХІДКА

У неділю сонячний день покликав Сашка і його тата в садок до роботи.

Вони згортали перепріле за зиму торішнє листя кожен своїми граблями. Ще взимку батько виготовив для сина залізні граблі, лопату і сапу. Звичайно, кожна ця річ відрізнялася від справжньої лише трохи меншими розмірами.

Сашкові граблі наче під нечутну музику танцювали між кущами смородини і порічок, обережно гралися з навислими до землі аґрусовими колючими вітами.

Від роботи у хлопчика розчервонілися щоки, до спітнілого чола поприлипали темні кучері, які вибилися з-під коричневого беретика. Він розстебнув ґудзики на нейлоновій куртці і взявся до листя навколо розлогого куща калини. Раптом побачившу неглибокій ямці щось схоже на м'яч. Що це? Підійшов ближче, нагнувся — і впізнав їжака.

— Тату, — закричав Сашко на весь сад, — я знайшов мертвого їжака!
Батько оглянув згорненого в клубок звірка і сказав:

— Їжак, Сашуню, живий. Він всю зиму проспав під калиновим листям. Тепер вже скоро прокинеться.

— А що він їв узимку? — запитав хлопчик.

— Нічого не їв, бо спав, — пояснив батько.

— Тату, візьмемо їжачка до хати, — попросив Сашко.

— Ні, сину, накриємо його листям, хай ще поспить. Гаразд?

— Гаразд. А коли його пригріє сонечко і присниться зелена травичка, тоді він прокинеться?

— Так,сину.

Вони накрили їжака листям і пішли працювати подалі від того місця, аби дочасно не розбудити звірка.

КОТЯТА-АКРОБАТИ

Сказати щиро, я з дитинства недолюблював котів. Мабуть, тому, що наша чорна кішка, бувало, то перекине гладущик з молоком, то вкраде з-під маминих рук шматок м'яса чи сала, то ще скоїть якусь шкоду в хаті. А коли вона задавила п'ятеро курчат, то батько відвіз її аж за двадцять кілометрів і випустив у чужому селі.

Два тижні не було кішки. За неї вже й почали забувати. Аж одного надвечір'я, коли сім'я зібралася на лаві перед хатою, почулося кволе-кво-ле: м'яу-у-у, м'яу-у-у-у.

— Ніби наша кішка голос подає? — сказала мати.

— Тобі вчувається, — промовив батько. — Хіба вона знайде дорогу аж з-під Солобковець?

— Ой, лишенько! — зойкнула мати. — Он вона від хвіртки повзе.

І справді, наша чорна кішка, худа-прехудюща, на череві повільно повзла стежкою. Зупинилась за кілька кроків від лави, тихенько нявкнула два рази і опустила голову на передні витягнуті лапи.

— Вона просить у нас пробачення за курчат, — сказала мати, витираючи кінчиком хустини очі. Швидко збігала до хати, винесла у блюдечку молока, поставила перед кішкою і жалісливо промовила:

— Їж, нещасна, їж.

— І як вона добилася додому? — дивувався батько, погладжуючи руді прокурені вуса. Я ж її віз у мішку, щоб не бачила дороги. Чи в неї нюх такий, чи зір, чи щось інше, що знайшла свою хату?

З того часу ніхто кішку не кривдив, а вона десятою дорогою обминала не тільки курчат, але й не полохала наших горобців, які завжди товклися на деревах перед хатою і на подвір'ї. Не робила шкоди і в хаті.

Все це пригадалося мені, коли у липні я залишився за хазяїна на сестриному господарстві. Всією сім'єю вони поїхали купатися у Чорному морі, а мені доручили доглядати курей, собаку, рибок в акваріумі і...

І кого ви думаєте?

Але давайте по порядку...

Коли я автобусом добрався до Дунаєвець, то своїх родичів уже не застав. Перше, що мені здалеку кинулося в очі на сестриній хаті, це приколений кнопками до дверей аркуш цупкого паперу. На ньому кольоровими фломастерами було намальовано двоє чорних котенят з жовтими очима і написане таке: "Дорогий дядьку! Догляньте, будь ласка, моїх маленьких вихованців. Вони зачинені у хліві. Олесь".

— Яких ще вихованців залишив на мої руки Олесь? — розмірковував я, підходячи до хліва. Лише прочинив двері, як звідти одне за одним вискочили двоє чорних кошенят і стрімголов подалися у густий малинник. А кури, мабуть, сприйняли їх за тхорів, бо наробили такого репету, що загавкали сусідські собаки.

— Ось і доглянув Олесевих вихованців, — пожалівся я Рексові, який зацікавлено поглядав у малинник із-за густої сітки вольєри. — Що ж тепер робити? Як їх звати? Де шукати? Це ж вони бур'янами подадуться хтозна-куди.

Я сів на лаву. Кури трохи втихомирилися. Коли це знову знявся крик до неба.

Я підвівся і побачив котенят: вони вже були на яблуні. Раптом перше стало передніми лапами на натягнуту між яблунями мотузку, на якій вішали сушити випрану білизну, і повільно пішло вперед. За ним рушило друге. Я затамував подих: зараз малята попадають. Та вони благополучно добралися до другої яблуні, швидко спустилися по стовбуру на землю і зникли у розквітлих флоксах.

— Ну й акробати! — гукнув я до Рекса. — Мабуть, Олесь щодня їх тренував. Чи не так, друже?

Через кілька хвилин чорні циркачі атакували гойдалку. Вони видерлися по дерев'яних стовпах на перекладину, підійшли до товстих мотузок і по них спустилися на сидіння, яке злегка розгойдалося. Котята

всілися рядочком, наче для фотографування. Тоді я побачив у них на шийках білі плями.

Нарешті кошенята помітили мене. Вони одночасно плигнули у траву і, підстрибуючи, пробігли повз лаву декілька разів.

— Киць, киць! — гукнув я, і малі вискочили на лаву, а з лави одне полізло мені на плечі, а друге всілося на колінах.

Я збігав до хати, виніс у бляшанці молока. Попоївши, котята побігли зі мною на грядки і зникли у високому картоплинні. А через декілька хвилин щось зойкнуло у зеленому шумовинні, потім ще раз. Я розгорнув картоплиння, а там мої маленькі циркачі мучать ропуху. Насилу відігнав їх від жаби.

З того дня Олесеві вихованці бігали за мною назирці.

Якось я пішов до магазину купити молока. І як не намагався залишити кошенят вдома, з того нічого не вийшло. Йду тротуаром, а попереду вибрикують чорні Мурчики. Перехожі усміхаються до малят, зупиняються, щоб роздивитися красенів з білими цяточками на шийках. А коли якийсь нікчемний собачка з гавкотом кинувся до них, то котенята злякано припали до моїх ніг. А потім, наче по стовбуру дерева, подерлися догори по штанях. 1 відчули себе малі у безпеці лише на моїх плечах...

З того часу я полюбив котів так само, як і собак.

ДВІ ОПОВІДКИ ПРО ПІВНІВ

1. Хазяїн.

Торік наприкінці травня я гостював у тітки Ольги. Щодня ходив у ліс, на річку, до ставка.

Якось, зачиняючи хвіртку, біля ніг помітив уже величенького широкогрудого півника. Біленький почекав, поки я зроблю кілька кроків, і пішов назирці за мною. Я, звичайно, не звернув ніякої уваги на курча. Аж його помітила тітка Ольга, яка сиділа на лавці під розкішною яблунею, і до мене:

— Це що за приблуда об'явився?

— Хіба курча не ваше? — здивувався я, нагнувся, простягнув до півника руку, а той і не тікає. — Підніс його до очей, розглядаю, а він — ні гу-гу.

— Якесь диво. І величеньке вже. Чиє ж воно? Я не бачила у сусідів таких. Де воно пристало до тебе?

— Я помітив його біля хвіртки.

Півника нагодували, і він до пізнього вечора товкся на подвір'ї, біля наших ніг. Ночував з дорослими птахами, вони його не кривдили. А господар курника — довгохвостий червоний когут помітив новака лише під час сніданку. Аж очі в нього налилися кров'ю, коли побачив, як малий сміливо брав шматочки хліба з рук тітки Ольги і не ділився лакітками ні з ким.

Приблуда залишився на господарстві, бо ніхто із жителів навколишніх вулиць не претендував на нього.

Півник від мене майже не відставав, якщо тільки я виходив з хати. А полюбився приблуді тому, що завжди частував його то вареником, то котлетою, то шматком булки чи хліба.

У тітки Ольги було ще два коти: старий Мурчик — білий з чорними плямами на голові, і молодий Васько — весь у темно-коричневих смугах, наче маленьке тигреня.

Через Приблуду (так його вже називали усі, і він навіть розумів це ім'я) коти не раз голодували.

Як тільки насиплеш у миску каші чи ще чогось і гукнеш "Киць-киць-киць!", то найпершим з'явиться півник. Він їсть, а коти, що припізнилися, здивовано поглядають то на мене, то на Приблуду.

А бувало й по-іншому: Мурчик і Васько вже обідають, а півник біжить з усіх сил із-за якогось куща. Тоді кішки розбігаються, бо не раз пробували; який вже гострий у нахаби дзьобик. Прибулець ласує доти, поки воло не стане подібним на гумовий м'ячик.

Аж весною я знову потрапив проїздом до тітки Ольги. Пригадався і Приблуда — ненаситний індивідуаліст.

— Чи живий ще приблудний півник? — поцікавився я у тітки.

— О, тепер він за хазяїна у курей.

— А старий півень де?

Як почали взимку кусатися, то старого віддала сестрі. У неї якраз не було півня. Може, хочеш подивитися на свого Приблуду? Орел, а не півень.

— З радістю, — промовив я і взяв зі столу кілька шматочків хліба. Кури тепер не гуляли по всьому подвір'ю, а були зачинені у вольєрі із дротяної сітки.

Ще здалеку побачив кілька білих і рябих курок і серед них — білого півня-велетня: гребенястого, кряжистого і високого. Тітка відчинила хвіртку, і я увійшов на півнячу територію. Приблуда трохи наїжився, почервонів, почав сердитися, розгрібаючи великими лапами брудний

сніг, і раз за разом кидав очима на мене, ніби хотів сказати: "Забирайся звідси по-доброму, не порушуй нашого спокою".

Я по-дружньому усміхнувся Приблуді і простягнув йому шматок хліба. Він здивовано зиркнув на мене, повільно підійшов і дзьобом вирвав подарунок з моєї руки. Але не з'їв сам, як це раніше робив, а наступив лапою на кінчик окрайця і почав дзьобом дробити хліб на шматочки. При цьому ще й голосно засокотав: ко-ко-ко-ко, ко-ко-ко-ко-о-о.

Кури швидко зазбирали крихти, а Приблуда навіть не покуштував, який же на смак мій подарунок.

— Хазяїн! — радісно усміхнулася жінка. — Спочатку нагодує своїх подружок, а що вже залишиться, то іноді й сам попробує. Добрий він.

А півень ніби зрозумів тітчину похвалу, бо раптом затріпотів крильми, вигнув дугою шию і проспівав голосно, розкотисто:

— Ку-ку-рі-ку-у-у-у! Ку-ку-рі-ку-у-у-у-у! .

2. Забіяка

Я давно знаю, що є півні забіяки, що в деяких країнах навіть вирощують спеціальної породи когутів і влаштовують привселюдні змагання-бої між гребенястими. Але не думав, що зустріну забіяку у тієї ж тітки Ольги (через кілька років після Приблуди).

Мене попросили вранці нагодувати собаку, кота і курей. Почав, звичайно, з курей. Набрав у миску пшениці, у відро води і поніс те у закриту дротяну вольєру. Відчинив хвіртку і побачив кілька курок, білу качку і червоно-чорного середнього зросту півня.

Я зайшов у простору вольєру. Причинив хвіртку і почав порядкувати: зерно висипав у два дерев'яні корита, а воду… а воду з несподіванки порозливав!

Злякано скрикнув, коли відчув на плечах чиїсь гострі пазурі, які вп'ялися в тіло через сорочку. І зразу ж нападник почав клювати мене то в голову, то в шию. Позасвідомо мої руки миттю знялися вгору, схопили якогось великого птаха, сильно стиснули і зірвали з плечей. Яке ж було моє здивування, коли побачив, як з рук виривається отой півень, що хвилину тому наїжачений ходив по вольєрі. Забіяка клював мені руки, виривався, аж поки його не пустив на землю.

Скривавлений, я позадкував до хвіртки, а півень знову весь з'їжився і раз за разом кидався до ніг. Він так сильно бив крильми і лапами, що на моїх гомілках надового залишилися синці.

З того пам'ятного ранку я остерігався напасника. Але він завжди при-ловчувався хоч раз кинутися на мене, хоч раз вдарити крильми чи лапами по черевику.

Сторож з того півня був неабиякий. Якось сороці щось приглянулося у вольєрі, і вона сіла спочатку на хлів, а потім почала підкрадатися до вже величеньких курчат. Забіяка як кинувся на непрохану гостю, то вирвав з неї немало пір'я. Тепер птаха десятою дорогою обминає півнячу заповідну зону.

Одного разу я вийшов на подвір'я помилуватися вечірніми сутінками і почув якийсь гармидер у хліві. Коли це Бровко як залає, ніби кличе: "Скоріше сюди! Рятуйте курей!".

Я прислухався. Справді, ніби у курнику злякано закахкала біла качка, закудкудахкали курки.

Витягнувши з кишені сірники, я побіг на той шум. Рвучко відчинив двері курника, черкнув сірником. Кури продовжували лементувати, а на підлозі лежав скривавлений півень і міцно тримав ногами за шию якогось чорного звіра. Я підбіг до забіяки, присів. Насилу вивільнив мертвого тхора і викинув на подвір' я. Героя битви заніс до хати, змастив йому рани йодом і поклав лежати на підлозі коло дверей.

Поки я мив руки, півень поволеньки підвівся, оглянувся. А коли підійшов до нього, то він з'їжився і пішов битися зі мною. Розсміявшись, схопив пораненого і поніс до курника. Правда, забіяка не сидів спокійно, а хоч і кволо, та покльовував мою руку.

Через кілька днів птах повністю одужав і знову щиро служив курям і качці. І хоч я став йому у пригоді, він не переставав гніватися, коли бачив мої ноги у вольєрі. Нічого не вдієш. Такий вже у півня характері

ШАРКО

Шарко вже немолодий. Іноді у нього щось неладне діється із зором. І тоді ледь розрізняє навколишні речі. Вчора прокинувся зі сну, глянув на хатні двері — і давай брехати: гав-гав! гав-гав! гав-гав! Привиділося, що чужа людина забрела на подвір'я, аж то — стовбур старої яблуні. Коли з хати вийшла бабуся і обізвалася до нього, зрозумів: знову підвели очі. Від того стало дуже сумно. І він, зіщулившись, підібгавши хвоста, поплентався до буди, тягнучи за собою довгий важучий ланцюг.

Зупинився. Не хотілося залазити до старенької дерев'яної хатинки, де влітку не заховаєшся від дощу, а взимку мороз допікає до кісток. Повільно опустився на землю, витягнув передні ноги і поклав на них рудувату голову з білими плямами-бровами над карими очима.

Ласкаве весняне сонце пестило простуджені ноги, а під одноманітне цвіріньканння горобців, що товклися на деревах, хотілося спати.

Та не встиг Шарко задрімати, як на вулиці гучно загарчала вантажна автомашина і зупинилась. Звівся на ноги, коли два чоловіки відчинили хвіртку і почали вносити на подвір'я квадратні рами, затягнені білою металевою сіткою. Неголосно гавкнув кілька разів і ліг на нагріту сонцем землю. Для чого марно дерти горло? Адже з тими молодиками є і його хазяїн — Віталій.

Лежав нерухомо, наче колода. Але то лише так здавалося для стороннього ока. Уважно стежив за кожним рухом незнайомців і Віталія. Зацікавила довга металева сигара, яку чоловіки кинули на стежці, на обляпаний чимось білим високий бак, у який налили кілька відер води, на чорні довгі шланги, що простяглися ледь не через усе подвір'я.

Дуже зрадів, коли побачив, що до нього поспішає Віталій. Підвівся, радісно замахав хвостом, потім кинувся назустріч хазяїну з такою силою, аж ремінь боляче врізався у шию. Хотів лизнути Віталію руку, але той щось нетерпляче буркнув. Тоді припав до хазяїнових ніг і щасливо заскавучав, коли відчув солодкуватий запах поту, що проціджувався крізь дірки у стоптаних сандалетах.

Але Віталія не зворушили ті ніжні почуття. Тупнувши ногою, гаркнув:

— До буди!

Шарко відсахнувся від хлопця, ба ще не чув од нього такого різкого окрику. Видивився на молодого хазяїна, а той, не витримавши здивованого погляду, винувато всміхнувся і лагідно промовив:

— Не дивися так на мене, Шарку... Ну, іди до буди, бо тут зараз працюватимуть. Зрозумів? Ну, іди, іди.

І собака пішов, опустивши голову. Наче весь зів'яв, ніби його тяжко побили.

Дверцята буди були зачинені на клямку, і Шаркові нічого було робити, як зігнутися у три погибелі і дати хропака.

Іншого разу так і було б. Але зараз не до сну. З його очей текли сльози... За що так образив Віталій? За що? Хіба не міг він зразу по-людськи заговорити, а не тупати ногою і кричати? Ніби на маленького чи якогось чужинця...

Шаркові було дуже і дуже боляче. Бо нікого у нього на білому світі не було рідніших за Віталія і бабусю. Одного холодного березневого дня Віталій, тоді ще хлопчик-п'ятикласник, підібрав маленьке цуценя на вулиці і, пригорнувши до грудей, приніс додому. З того часу разів дев'ять чи десять наставали холодні зими. Та колись ті зими не були такими лютими, як минула. Здавалося, не витримає того холоду, що котроїсь ночі замерзне у благенькій буді. А може, тому давніші зими були теплішими, що кров молода нуртувала у жилах?

Багато років щиро дружили Віталій з Шарком. Прийде, бувало, хлопець із школи, візьме окраєць хліба, половину вділить своєму другові, і побіжать навипередки аж до ставка чи на річку. Влітку разом і купалися.

А раз страшна пригода сталася на ставку: ледь не втонув Віталій. Добре, що гралися вони у воді недалеко від берега і були ще там старші хлопці. Несподівано щось сталося з Віталієм, і він пішов на дно. Шарко злякано загавкав і кинувся під воду, а за ним — якийсь високий юнак. Він і врятував тоді Віталія. Але діти, які були свідками тієї пригоди, чомусь вважали рятівником Шарка. І Вітя не раз про це нагадував, пригортаючи собаку до своїх грудей.

Раптом щось голосно зашипіло, зашкварчало. Шарко зиркнув у щілину — і в ту ж мить зажмурився від яскравого світла. Аж очі заболіли. Коли шкварчання на хвилину стихло, наважився знову подивитися на подвір'я. Там були ті самі чоловіки, тільки тепер уже в

чорних окулярах. Вусатий тримав тонку зігнуту трубку, до якоїтяглися довгі гумові шланги від металевої сигари і високого заляпаного бака. З.тої кривої трубки і виривалося аж біле полум'я. І шипіло, нагадуючи примус, на якому бабуся не раз варила їсти під хатою.

Довго спостерігав за робітниками. Так натомив очі, що заболіла голова. Під одноманітне набридливе шкварчання заснув. А прокинувся від того, що боліло все тіло. Хотілося вийти надвір, вирівняти хребет, шию, ноги. Але буда була зачинена. Ще вразила тиша. Глянув у щілину — нікого. Зате поряд з гаражем появилася металева вольєра.

Вже сонце нижнім краєчком доторкнулося до далеких дерев, як знову заторохтіла вулицею автомашина. Невдовзі щось поруч грюкнуло по залізу. І вчулося тихе скигління цуценяти. Так, так, цуценяти. Шарко здригнувся, злякано гавкнув раз, ще раз і ще раз...

Нарешті, згадали і про нього, бо чиїсь кроки почали наближатись. Прислухався: то йшов молодий хазяїн.

Віталій мовчки відчинив дверцята і став оддалік. Шарко повільно виліз із своєї непривітної домівки, подивився на величезну металеву клітку і рудувате клаповухе цуценя, що товклося біля нової просторої буди, оббитої зверху білою блискучою бляхою і, навіть не глянувши на господаря, побрів до буди. Його здавило щось у горлі. 1 він, скрутившись калачиком, ліг і тихо заскавучав.

Віталію здалося, що Шаркове ридання — то докір йому і за оту напівзогнилу буду, і за важкий іржавий ланцюг, який за останні кілька років ніхто не скидав собаці з шиї, і за оту нову вольєру для породистого цуценяти.

Шарко ридав уголос. А хлопцеві, що стояв, опустивши голову, вже ввижалася зруйнована часом металева клітка, потрухлявіла буда, старий кривоногий собака...

Віталій приніс Шаркові поїсти, але той навіть не вийшов з буди, хоч дверцята були відчинені...

А вранці, на подвір'ї, поспішаючи на роботу, хлопець запитав у старенької:

— Мамо, Шарко поїв?

— Ні, нагнівався.

— Скиньте з нього ланцюг, хай побігає.

— Добре.

Бабуся підійшла до буди, присіла навпочіпки і покликала:

— Шаруню, йди-но, рідний, до мене.

Почувши сердечний голос хазяйки, собака повільно виліз надвір, довірливо поклав голову їй на коліна, і та, розв'язуючи ремінець на шиї, приказувала:

— Ой, розумнику мій, невже ти збагнув, що сказав Віталій?

Шарко, відчувши, як з шиї впав на землю важкий залізний ланцюг, вдячно облизав сухенькі, помережані синіми жилами, бабусині руки.

Випростався на весь свій зріст і, не глянувши на цуценя, яке виглядало з новенької буди і боязко цявкало, повільно побрів стежкою на вулицю.

— Шаруню, Шаруню, куди ти?! — кричала навздогін собаці старенька.
Але той вже поминув відчинену хвіртку і повільно побрів вулицею.

ГАЛЯ

Сашко був собі звичайним хлопцем. Він нічим не відрізнявся від своїх ровесників: ні зростом, ні якимось особливим обдаруванням. Ганяв м'яча на шкільному майданчику, збирав макулатуру і металобрухт, влітку пас корову, допомагав матері по господарству.

Правда, іноді хизувався тим, що його старший брат служить пілотом.

І в класі хлопець був не з перших і не з останніх. Ще й сидів за партою посередині середнього ряду. Його білява м'яка чуприна полюбляла горнутися до темних дугастих брів, але Сашко завжди відгортав її на лівий бік, ближче до настовбурченого вуха. Ніс у нього був, як не раз говорила мати, батьків, тобто кирпатий, зате очі, сірі з жовтими цяточками,-материні.

Якось, повертаючись надвечір з матір'ю з поля, де допомагав збирати картоплю, Сашко побачив ворону, яка сиділа, зіщулившись, при дорозі. Вона сумно дивилася на перехожих, ніби прохала у них допомоги.

Хлопчик кинувся до птаха, присів коло нього і простягнув руку. Той не тікав. Тільки тепер звернув увагу на опущене до землі крило і засохлу кров на пір'ї.

— Болить, болить, Галю? — прошепотів Сашко і пальцем погладив птаха по голові.

— Що там?— запитала мати.

— Ворона з перебитим крилом.

— Мабуть, дід Григорій підстрелив, полохав з кукурудзи.

— Мамо, я візьму її додому,— попросив Сашко. — Вилікую і пущу на волю.

— Ти завжди знайдеш собі якусь роботу,— невдоволено промовила мати.
— Ну, чого сидиш над нею? Бери вже ту бідолаху.

Сашко обережно взяв птаха, пригорнув до грудей.

— Чим же ти її лікуватимеш? — запитала мати.

— Рану змащу йодом.

— Ти краще збігай до Ніни Іванівни.

— А можна?

— Та вже...

Хлопець помчав до села. Фельдшерку він застав на подвір'ї медпункту. Та насилу второпала, що сталося з вороною. Ласкаво промовила:

— Що ж, давай свого пацієнта, оглянемо.

Ніна Іванівна тонкими чутливими пальцями обмацала пошкоджене крило і впевнено сказала:

— Літатиме твоя ворона. Заходь до перев'язочної. Тільки прийдеться тобі завтра знову завітати з нею.

— Я принесу її, Ніно Іванівно, як тільки повернуся із школи.

Скоро Сашко йшов сільською вулицею і обережно ніс ворону із забинтованим крилом. По дорозі йому зустрівся дід Григорій, згорблений, з довгими сивими вусами, такими ж кошлатими бровами. І хоч надворі було ще тепло, він не розлучався із заяложеною фуфайкою, хтозна-коли чищеними зашкарублими кирзаками і вилинялою від давності шапкою-вушанкою. За плечима у нього стирчала зв'язана мотузкою старенька рушниця.

— А це що за оказія? — прохрипів здивовано дід.

— Хіба не впізнаєте свою "роботу"? — недружелюбно запитав Сашко.

— Чи не носив до дохторки ворону?

— А навіщо ви тою пукалкою калічите птахів? — в свою чергу запитав хлопець.

— Хіба це птах? — хрипко засміявся дід. — Підкинь-но його, хай стрельну цю пакость, щоб не шкодила людям.

— Ворони, діду, теж корисні птахи,— серйозно сказав Сашко. — І бити їх не треба.

— Яка ж з них користь, хотів би я знати?

— Це санітари землі, діду. Вони поїдають, різну дохлятину, очищають смітники...

— Ще й курчат ловлять і поля спустошують, — докінчив по-своєму Саш-кову думку-дід Григорій. — Давай, я стрельну у твого санітара, га?

— Е, з вами не можна серйозно говорити, — буркнув Сашко і побіг додому.

* * *

Щодня хлопець носив свою Галю на перев'язку. Крило у птаха заживало, від добрих і різноманітних харчів ворона набралася сили і навіть пробувала гратися з котом. Але та гра кінчилася сумно для Любчика, який спершу не розумів добрих намірів Галі.

А було це так. Сашко сидів коло столу і розв'язував задачу. Ворона повільно ходила по підлозі, час від часу стукаючи міцним дзьобом то по ніжці стола, то об двері. Любчик мирно лежав на стільці біля теплої грубки, лише зрідка ліниво зиркаючи на порушницю тиші. Коли ж Галя почала раз за разом молотити дзьобом по стільцю, у Любчика увірвався терпець: він зірвався на ноги, вигнувся дугою і засвітив свої злющі очі-фари. Але птах продовжував свою роботу. Тоді кіт сердито зашипів і скочив на ворону. Галя ж спритно підплигнула і з усієї сили стукнула дзьобом по голові нападника. Любчик жалібно нявкнув і дременув до дверей. Сів на порозі, зіщулився і лапою почав розтирати болюче місце.

А Галя, відчувши перемогу, з байдужим виглядом походжала по кімнаті.

Спостерігаючи за тією драмою між котом і птахом, Сашко вирішив здружити їх. Для цього почав давати їсти обом одночасно: котові наливав молока у бляшанку з-під консервів, а птаху сипав у миску зерна чи крихт хліба. Щодня посудини присував все ближче і ближче. Спочатку зголоднілі недруги боязко підкрадалися до їжі, та скоро звикли одне до одного.

Такий дослід тягнувся два тижні. Потім Сашко наважився у широку миску налити молока і збоку, туди ж, накришити хліба. Першим до посудини прибіг Любчик, а Галя здивовано зиркнула блискучими чорними, як терен, очима на хлопця, потім на кота, який аж захлинався, так хлебтав молоко, і рішуче направилася до крихт хліба. Кіт на мить підняв голову, і знову припав до миски.

Сашко радісно усміхався, дивлячись на таку незвичну картину.

З того часу Любчик і Галя снідали, обідали і вечеряли з спільної миски. Вони так подружилися, що частенько, притулившись, сиділи на стільці під грубкою. Правда, хлопець ворону висаджував, бо вона ще не могла літати.

* * *

Більше місяця минуло з того часу, як у Сашка поселилася ворона. На крилі рана зажила, і птах раз у раз пробував злітати то на вікно, то на стіл. Мати наполягала, щоб випустити ворону на волю. Ту думку підтримував і батько. Але хлопець все відмовчувався: не хотілося розлучатися з Галею. До того ж, всі однокласники у школі знали про ворону, часто забігали подивитися, як мирно живуть кіт і птах.

Одного разу, коли Сашко повернувся з школи, то застав у кімнаті повний розгардіяш. На підлозі валявся вазон у побитому горшку, біля шафи лежали черепки з дорогої червоної вази, а коло столу розкидані книжки і зошити.

Хлопець розгублено став серед кімнати, не розуміючи, що сталося. Ще не встиг скинути ранець, як увійшла сердита мати.

— Бачиш, що накоїла твоя Галя?

— Як же це сталося? — запитав хлопець.

— Так вона гралася з котом,— з гнівом розповідала мати. — Я хотіла її зловити, а вона, проклятуща, як почала літати по кімнаті, то все поперекидала.

— А де Галя?

— Шмигнула у відчинені двері.

— Не треба було її чіпати, то все залишилось би цілим, — буркнув Сашко.

— Ти ще мене вчитимеш?! — гримнула мати, аж у неї щоки зайнялися рум'янцем. — Швидко роздягайся і прибери у кімнаті!

Сашко мовчки попідмітав, поскладав книжки і зошити на стіл, вогкою ганчіркою витер підвіконня і меблі. Як тільки виніс черепки і сміття надвір, то почув:

— Кар-кар-кар!

Зиркнув на дах і радісно:

— Галю! Галочко!

Ворона, як здалося хлопцеві, ніжно обізвалася:

— Кар~р-р!

Потай від матері шмигнув на кухню, схопив кусень хліба, вибіг на подвір'я і простягнув птаху:

— Візьми, Галю, візьми!

Ворона витягнула голову, розглядаючи подарунок, змахнула крильми — і сіла Сашкові на плече. Той підсунув їй до дзьоба хліб. Вона обережно взяла окраєць і злетіла на дах будинку.

Птах щодня навідувався до хлопця, а той підгодовував його різними лакітками.

Та розлучили їх осінні дощі, які перепадали майже два тижні. Сашко не раз виглядав вихованку, але та, мабуть, кудись подалася зі своїми родичами.

ЇЖАЧОК

Звідкись налетів грайливий вітерець, заплутався у побурілому каштановому листі, злегка доторкнувся до гілок — і тротуаром почали вибрикувати блискучі, ще вологі від шкаралупи каштани.

їх тут же підхоплювали пішоходи, ніжно їм усміхалися, пестили руками і ховали до кишень, в сумки чи просто несли на розкритих долонях, милуючись карими красенями.

Неподалік на лавці сиділо двоє школяриків: набурмосений хлопчик з непокірною чорною чуприною, що з'їжилася над високим чолом, і білява дівчинка, очі якої висвічували погожим небом, а губи нагадували дві скибочки перестиглого кавуна. Поруч стояли портфелики з книжками. Вона, жестикулюючи тонкими руками, щось тихо доводила чорноокому.

Але той, заклавши пальці в кишені вилинялих синіх штанів, не помічав ні пішоходів, ні каштанів, які іноді падали коло самісіньких ніг, ні голубоокої.

Раптом дівчинка побігла за каштаном, що покотився на край тротуару. Він ще не вилупився із своєї темно-зеленої домівки, вкритої

густими гострими колючками. Шкаралупка лише лопнула посередині, і звідти лукаво посміхався кароокий каштан.

Дівчинка підняла знахідку, підійшла до хлопчика і ніжно:

— Подивись, Івасю, якого кумедного їжачка подарував нам каштан.

Хлопчик спідлоба зиркнув на колючку — і губи розтяглися в широкій усмішці. Обережно взяв простягненого красеня і вдячно подивився дівчинці в очі.

БОРОВИКИ

До бабусі Марини, що жила у селі Слобідка Горчичанська, я прибився надвечір. Старенька саме доїла корову на оборі. Я привітався, поклав подарунки на стареньку табуретку і:

— Бабусю, я побіжу в ліс, може мені щось усміхнеться... Дуже хочу грибів, смажених на вугликах.

— У лісі вже темно, сину. Завтра раненько підеш, а зараз відпочинь. Пройшов же сім верстов.

— І все ж я пошукаю щастя...

З тими словами зняв з колика відро, перебіг єдину у цьому селі широку споришеву вулицю, на якій табунцями навпроти воріт своїх господарів збиралися ночувати гуси і качки, перебіг сусідське подвір'я, а там, за городом,— ліс! Такий же, як і кілька років тому, коли два тижні пас бабусину корову.

Втоптаною конюшиновою стежкою буквально влетів у зелену стіну лісу.. Було вже і справді темнувато.

Вирішив пошукати щастя скраю, де ще крізь густі крона дерев іноді пробивалися косі сонячні промені. Кинувся праворуч до великого дубового куща, віти якого лежали на землі. Рвучко підняв крайню гілляку — і ахнув! Земля була вкрита боровиками! Ніби хтось навмисне насадив кілька десятків великих і малих грибів. Від несподіванки впустив гілляку. Оглянувся, чи нікого нема поблизу, протер очі: чи не сон це? Витягнув з кишені складного ножика, якого спеціально купив у Києві для цієї мети (а тоді я закінчив три курси університету), опустився на коліна і поповз під казкову гілляку...

Через хвилин десять я випростався, радісно усміхаючись, і до дуба та лісу:

— Дякую вам, мої любі друзі, що не забули мене, що привітали таким дорогим подарунком!

Було за що дякувати: у руках тримав повнісіньке рідро боровиків великих, середніх і навіть дрібних...

Бабуся ще поралася коло корови, як я опинився перед нею із ношею. Вона аж нестямилася:

— Свят, свят, свят, сину! Хто це тобі наклав повнісіньке відро боровиків?

— Хазяїн лісу, бабусю, сам Дубовик.

— Це ти справді, Миколко, чи снишся мені з грибами?— перехрестилася старенька.

— Так, бабусю, це таки я. А Дубовик мені у Києві снився, кликав до себе в гості. Оце мені подяка, що не забув його провідати...

Того вечора я досхочу попоїв смажених на вугликах грибних шапочок, які вміла готувати лише бабуся Марина.

КАЛИНА

На горбку пишалася своєю осінньою вродою розкішна калина. Од самого вершечка зайнялася вона гарячим полум'ям. Радісно перешіптувались зубчасті листочки від легенького подиху вітру. А з-поміж них визирали важкі коралові кетяги.

Поруч ріс молодий стрункий ясен. Його скромна зелена постать нічим не приваблювала червонощоку калину, що безжурно жартувала з бабиним літом, ловила його і вкривалася від верху до самісінької землі, наче молода до шлюбу, прозорою білою фатою. Вона розкотисто реготала до зажуреного сонця, до потьмареного неба.

Лише зрідка зиркала на свого сусіда, який горнувся до неї тонкими вітами, ніби хотів заховати її пишну вроду від заздрісного ока. Навіть спробував заступити її, вгамувати той веселий, задьористий сміх. Та калина згорда випросталася, легенько відсунула ясеневі гілки і знову вистз вила напоказ всьому світові свою красу і принаду.

На ту пору десь взялися дівчата-шебетухи. Як вгледіли горду красуню та як накинулися на неї, то геть пошматували її розкішне плаття, в пучечки поскладали червонії кетяги.

Дівчата радісно щебетали, свої голови багряними ягодами квітчали, калина ж ридьма ридала...

Засумував ясен, затужив за понівеченою подругою і почав скапувати на землю зеленими листочками.

ТОПОЛЯ

Росла собі край дороги тополя все вгору та вгору. Мимо неї вдень і вночі стрімголов мчали таксі, вантажні автомашини, автобуси, ліниво повзли трактори з причепами, обкутували їдким димом мотоцикли і мопеди.

Дорога гула, ревла, стогнала.

А тополя то припадала пилом, то вмивалася дощами, то обсушувала свої листочки на сонці. Звикли до неї водії і пішоходи, ковзали байдужими поглядами й мчали чи йшли далі.

Якось уранці, коли сонце обняло своїми ласкавими променями дерево, на протилежному боці дороги чубатий хлопчина гукнув до матері, що вела його за руку:

— Мамо, дивіться!

— Що там, сину?

— Тополя засвітилася.

Жінка стала й радісно усміхнулася: тополя справді ніби зайнялася ізсередини. Листочки навколо стовбура пожовкли, а зовні ще милували око потемнілою густою зеленню. Тому й здавалося, що дерево підсвічується невидимими світильниками.

Хлопчик допитувався:

— Мамо, там лампочки? Як на ялинці?

— Ні, Юрасику, то листочки так світяться.

— А хто їх посвітив?

— Осінь, мій хлопчику.

— Осінь?

— Еге ж

Мати з сином милувалися вродою тополі, а мимо мчали й мчали автомобілі.

СИНЬООКИЙ СЕРПЕНЬ

Чи бачили ви, як цвітуть Петрові батоги? Не бачили? І не знаєте, які вони? Може чули, як старенькі їх ще називають диким цикорієм? 1 ростуть вони на узбіччі доріг, на занедбаних пасовищах, під плотами, на смітниках. Аж до серпня стирчать голі, безлисті кущики з довгими прутиками.

І раптом сонячного ранку серпень розвішує по тих довгих прутиках круглі шматочки синього-пресинього неба. І ті дивовижні синьоокі кущі-букети милують очі доти, поки сонечко із зеніту не зверне до заходу. Тоді квіточки, наче по команді, скручуються, ховаються у пазухи, і стає знову кущ непривабливим аж до наступного ранку. А як тільки вранішнє сонечко вип'є із прутиків росичку, то і заяскравіють неповторної краси сині квіточки. Від кольору цих квіточок у нашому селі Могилівці здавна місяць серпень називали синьооким.

РАНОК

Як тільки березневе сонце залоскотало потемнілий сніг, з даху біля ринви несміливо виглянула велика прозора крапля води. Вона поніжилася у весняній теплині і, набравшись хоробрості, відірвалась від щілини і з радісним вигуком "кап" упала під хатою.

Сонце лоскотало сніг...

І за першою краплею полетіли інші. Тільки й чути було: кап-кап-кап.

Спочатку оті прозорі краплі просвердлили в снігу глибоку криничку, яка висвічувала небесною синню.

А сонце лоскотало сніг…

А з даху: кап-кап-кап, кап-кап-кап...

І криничка переповнилася кришталевою водою. Найхоробріші краплини почали штурмувати неприступні снігові стіни кринички. Надибавши слабке місце, вони кинулися туди гуртом і пробили вузенький рівчачок.

А сонце лоскотало сніг…

А з даху: кап-кап-кап, кап-кап-кап, кап-кап-кап...

І з того рівчачка задзюрчав прозорий холодний ручайок. Він повільно пробирався поміж замерзлими грудками і шматками льоду.

А сонце лоскотало сніг…

А ручайок струменів усе. далі й далі, набираючи швидкості, шукаючи незвіданого шляху до великої води.

Ручай грав усіма барвами сонця, жебонів пісню весняну лазуровому небу.

Так починалося велике оновлення на землі.

РАНОК

Вузькими покрученими вулицями дід з онуком вийшли за село і вперлися у величезний лан стиглої пшениці. Втоптана стежка розтинала ниву навпіл і губилася десь аж у лісі, який ледь мрів на видноколі.

Далеко над лісом почало світитися небо. Довга світла смута все ширшала, і над нею почали бліднути навіть найяскравіші зірниці.

Йшли мовчки А небо на горизонті вже почало скрашуватися то яскраво-жовтими, то рожевими фарбами. Ігор аж зупинився, коли раптом над головою хтось радісно задзвонив у голосні дзвіночки. Здавалося, що то не зірниці мерехтять на небі, а срібні і золоті дзвіночки розхитуються і своїм радісним передзвоном будять землю від глибокого сну.

— Це жайворонки так гарно співають?— порушив мовчанку Ігор.

— Сонечко стрічають.

— І так кожного ранку?

— З ранньої весни ці музики не дають заспати хліборобові.

І знову йшли мовчки назустріч новому дню, шо вже розгорявся на сході вогняними барвами.

Під радісний спів хору жайворонків над лісом виринула червона мерехтлива жаринка, яка з кожною хвилиною збільшувалась, аж поки не запалала буйним вогнем у небесній печі. Та піч підіймалася над темним силуетом лісу дотиі, доки не округлилася, і вже у густому туманному молоці висів величезний розпечений до червоного круг. Чим вище той вогняний круг віддалявся від землі, тим він білішав, гасячи своїм яскравим світлом навіть величного нічного ліхтаря — місяця.

Так народжувався на Поділлі новий літній день.

КЛЕНЧУК

Уздовж тротуару хизувалися своїм темно-зеленим лапатим листям розлогі каштани. Всю весну кохали їх очима люди. Бо ж як тільки сонечко обцілує пишні бруньки, пустунка-хмара вмиє їх теплим дощем, а весняний легіт висушить блакитним рушником, витягають вони з довгих клейких рукавів вкриті ніжним сизим пухом рученята-листочки, які затискують у долонях зелені свічки.

Одного теплого ранку сонце запалює ті зелені свічки біло-рожевим світлом. Тоді каштани нагадують казкові новорічні ялинки чи підвішені під голубою небесною банею велетенські люстри. Вони ваблять до себе і людей, і вередливих метеликів, і нічних непосидюх — хрущів.

Милуються каштанами старі і малі. І ніхто не звертає уваги на тоненького кленчука, якого чиясь добра рука посадила в одному ряду з красеня-

ми каштанами.

Ріс той клен не рік, не два. Якоїсь весни наважився й собі похвалитися цвітом. Ще його побратими-каштани дрімали у напівсні, ніжилися ласкавим сонцем, а він викинув скупі букетики маленьких жовтих зірочок, ніби хотів сказати: "Дивіться, людоньки, який я гарний".

Проходили мимо зухвальця чоловіки і жінки, щебетали дітлахи на накреслених крейдою класах, реготало з нього на повні груди сонце.

Тільки й помітила ті скромні ріденькі букетики старенька двірничка, коли вранці підмітала під кленчуком:

— Хто це стільки сміття насипав?

Отак ніким непомічений і веснував той клен, і літував. Сонце припалювало йому листочки, буйний вітер досхочу грався гілками, нагинаючи чубату зелену голову до самого тротуару. Тільки й радощів мав, коли горобці не обминали його пишної крони, ховалися там від негоди і же-ботіли щось нудне й незрозуміле.

Засумував кленчук, зажурився, коли почув якось уночі, як між далекими холодними зірками курличуть журавлі. Зіщулився, прив'яв.

А вранці від здивування аж затремтів. Малюки, які поспішали до школи, зупинялися біля нього, радісно усміхалися. Ніхто вже не милувався почорнілими за літо каштанами, а очі перехожих чомусь тягнулися до нього.

Що ж таке з ним сталося? Чому зорять на нього?

Так, мабуть, і не дізнався б про те кленчук, якби опівдні не набігла темна хмара і не вмила його холодним дощем. Коли ж засяяло сонце і він глянув у калюжу, що химерним озеречком розпливлася під ним, то не впізнав себе: весь горів барвистим вогнем.

Кленчук з переляку задрижав, від легенького подиху вітру захитав гілками і повільно почав скидати з себе багряні шати.

А діти з радісним галасом кинулися ловити різнобарвні листочки-метелики.

КАШТАН-ТРИЗУБ

Весною 1963 року ми, мешканці трьох недавно заселених п'ятиповерхових будинків, впорядкували свос спільне подвір'я. Найперше — зайнялися озелененням. Навпроти свого вікна, а квартира моя на першому поверсі, я посадив півтораметрового каштана, трохи далі — ясена і ще недалеко —липу.

Коли я був у відрядженні (а тоді працював інспектором шкіл обласного відділу освіти), хтось нерозумний всунув між каштаном і ясенем яблуню, а коло липи — вишню і сливу. Що з тими фруктовими деревами сталося через вісім років, думаю і згадувати не треба. Навіть сучасні сивоголові про них не пам'ятають. А лісовики потягнулися до високого неба, до золотого сонечка...

Йшли роки. Молодші жителі старішали, а старші перебиралися на вічний спокій далеко за місто...

Лише наші дерева могутнішали: своїми розкішними кронами накрили все подвір'я, а влітку навіть заслоняють сонечко у квартирах. Та ніхто на це не ремствує, бо ж у нас чисте повітря, хоч поруч гомінка, загазована автомобілями вулиця.

Каштану так сподобалися мої вікна, що своїми тонкими гілками почав добиратися до шибок, навіть постукувати по них, коли у його кроні заблукає вітерець.

Років п'ять тому, коли вже започаткувалася так звана перебудова у Совєтській странє, сусід по під'їзду, що мешкав у просторій квартирі поверхами вище, ось такі висновки зробив щодо мого каштана.

Я саме готувався до уроків (працював уже у педагогічному училищі), інкно було прочинене, а тому чув розмову, яка точилася надворі. —Зтот каштан — украинский буржуазний националист, как и его хазяин, перед окнами которого он растст.

— Не розумію, Владлене Сталіновичу, як це каштан може бути націоналістом? — здивувалася тітка Галина, що мала квартиру майже у підвалі, яку часто заливали різні нечистоти.

— А разве не видите, что зто не дерево, а националистический украинский тризуб? — аж заслинився дідуган, розмахуючи руками. — Я

такие националистические гербы видел в Западной Украине, когда воевал с разными бандеровцами! Здесь токо нет сине-желтого ихнего прапора...

— Що ви видумуєте, Владлене Сталіновичу?! Дерево як дерево — пишне, а цвіте як рясно... Що воно собі так облюбувало рости, то хто ж у цьому винен? Вчитель, що його посадив? — захищала каштана тітка Галина.

— Я считаю, что этого каштана-националиста нада немедля снять! И тогда светлее будет не токо во нашем дворе, но и в душах некоторых...

— Ви, Владлене Сталіновичу, придумали цю побрехеньку про каштана тому, що він затінює город вашого друга, колишнього підполковника. Він ще кілька років тому хотів зрізати каштана, але вчитель не дав. І ми тоді всі разом захистили дерево.

— А ви что, защищаете украинских буржуазних националистов? Защищасете ихние символи?

— Тю на вас! Та чи ви при розумі? Які тут націоналісти? Може, ви захворіли на голову? То я зараз викличу швидку допомогу...

— Я сейчас же пойду в городской комитет партии, а не поможет, то об этом тризубе будет знать Москва! Но завтра этого каштана здесь не будет! Я его больше не потерплю! Не потерплю!

Я повністю відчинив вікно, відсунув фіранку, прокашлявся, щоб на мене звернули увагу, і до лисого:

— Ви, громадянине Суслов, цс дерево не садили, каштан росте не під вашим вікном, а тому не масте ніякого ні морального, ні юридичного права зазіхати на його життя. Прошу не фантазувати щодо форми каш

тана. І прошу вас ніколи під моїми вікнами не влаштовувати безглуздих мітингів, бо ви заважаєте мені працювати...

Суслов щось буркнув, хижо блимнув маленькими чорними оченятами на мене і повільно потягнув старечі ноги, опираючись на товтий ціпок. А тітка Галина усміхнулася:

— Ви вже не гнівайтеся за мітинг...

— Я вдячний вам, тітко Галино, що оберігаєте наші дерева, а також мого улюбленця — каштана...

Тоді я вперше придивився до могутнього дерева. Воно й справді нагадувало славнозвісний герб українців: знизу тягнувся товстий суцільний стовбур, який на півтораметровій висоті розтроївся — з одного місця від центрального стовбура по обидва боки виросли такі ж товсті гілки. І каштан, особливо, коли осипалося листя, справді нагадував прадавній український герб — тризуб.

Каштану-тризубу виповнилося тридцять! І ми, мешканці цього просторого подвір'я, пишаємося тим, що вберегли це відважне дерево від зазіхань.

Бо ж діждалися і ми, і наш каштан свята: тризуб став гербом нашої незалежної Української держави!

БРАТИКИ

Вранішнє сонце золотими промінцями залоскотало пожовклі каштани, які вишикувалися вздовж тротуару наче на парад. Від тих лоскотів здригалися гілочки і випускали з розтулених жменьок вкриті гострими колючками темно-зелені кульки.

Кульки падали на тротуар, лопалися, і звідти викочувалися блискучі коричневі плоди, полишивши материнське біле лоно.

Такої ранньої пори бабуся вела внучку у дитячий садок. Аж Тут до Зорянчиних ніг впала велика вкрита густими колючками кулька і розкололася. Дівчинка нагнулася — і радістю заіскрилися її оченята:

— Бабусю, дивіться, з кульки виглядають два братики!

— Де ти побачила братиків? — зацікавлено нагнулася старенька над знахідкою.

— Бачите, вони усміхаються до нас. Я візьму їх з собою і покажу всім хлопчикам і дівчаткам у нашому садку.

— Бери, бери, Зоряночко.

Дівчинка вийняла із білих вологих гнізд два каштани з плоскими боками. Кожен мав велике сірувате око, Зоряна задивилася в ті очі:

— Бабусю, правда, що братики усміхаються до мене?

— А так, дитинко. Вони радіють, що ти підняла їх своїми маленькими рученятками, що збережеш їх до наступної весни.

— А де я їх триматиму?

— У шафі, Зоряночко, а весною посадиш цих братиків на дачі, коло брами.

— І вони там виростуть?

— Аякже, і ти ростимеш, і два братики-каштанчики ростимуть.

Бабуся і внучка Зоряночка повільно йшли тротуаром, а вередливі сонячні промінчики то там, то сям лоскотали каштани і струшували на землю зелені кульки. І чулося: тук-тук-тук...

ДИВО БАБИ МАРІЇ

Вздовж вицементованої стежки під вікнами хати тягнеться нешерока грядка. То баби Марії диво! Воно радує зір і людський дух від ранньої весни до пізньої осені.

Як тільки тепловії зженуть брудні березневі сніги, окремими гніздами на грядці зацвітають підсніжники. І весело тоді дивитися на сонячну радість, і чогось сумно, бо хиляться ніжні білоголові трипелюсткові дзвіночки до землі, ніби вклоняються своїй матінці, ніби просять пробачення, що так рано прокинулися від зимової сплячки і потурбували її, не давши поніжитися на сонечку, не давши спокійно спочити після лютої морозяної і довгої зими.

Поруч з підсніжниками тягнуться до лазурового неба голубими квітами проліски, потім де-не-де закучерявиться різноколірний ряст.

І поміж усе те лісове буйноцвіття прокльовують землю тоненькими поіржавленими списами тюльпани, сором'язливо висовують рядами зелені язички нарциси.

А посередині, вздовж усієї грядки, вибивають до сонця гостроверхі темно-червоні товсті шоломи рябчики (дехто цю весняну диво-квітку називає ще царською короною чи царською борідкою). За якийсь тиждень шоломи витягуються ледь не до метрової висоти, зверху розпушуються зелені чубчики із вузьких листочків, а кругом звисають оранжеві келеш-ки-дзвіночки. І хоч вся рослина має не дуже приємний запах зіпсутого часнику, зате вигляд у неї справді царський: величний, гордий, неповторний. І квітують рябчики більше двох тижнів, аж поки від яскравого і гарячого весняного сонця не вигорять, не поблякнуть

оранжеві фарби, не почнуть швидко жовтіти і в'янути дрібні настовбурні листочки і самі стовбури.

Та на зміну цій красуні поспішають червоні, жовті, рожеві, білі, сині тюльпани, усміхаються ніжними білими пелюстками та оранжевими ротиками пахучі нарциси вже по обидва боки стежки.

Ще розкошують тюльпани і нарциси, а вже кущі півоній під яблунями наливають соками великі круглі пуп'янки, тягнуться до квіткового гурту жовті, а потім — білі лілеї.

І поки радують око весняні квіти, поміж ними набираються сили непомітні ще пагінці флоксів, щоб влітку різноколірним пахучим килимом простелитися перед вікнами оселі.

До глибокої осені змагаються у красі ще й чорнобривці і сальвія, айстри і гвоздики, ромашки і хризантеми, розсаду яких баба насаджує значно пізніше.

ЖАЙВОРОНКИ

У кінці городу, від поля, розкошували високі гіллясті черешні. Миколка знав, що їх отак рядочком колись посадив прапрадід Максим, якого із сучасників ніхто не знав. Навіть його могила не збереглася, бо старий цвинтар давно занедбали, бо там десятки літ товчуться кози і свині, пасуться і корови.

Серед тих черешень була найтовстіша з роздовбаним дуплом: так викурили звідти бджіл, що жили там невідомо скільки літ. І видобув батько з того глибокого дупла декілька відер щільників з медом. Цього Миколка не бачив, бо його тоді ше й на світі не було, але чув не раз розповіді про ту бджолину оказію.

Відразу за черешнями тяглася широка, вся заросла густим різнотрав'ям, польова дорога, якою їздили хіба що весною коли орали і сіяли, та ще у жнива, іноді й восени.

На тій дорозі до самісінької зими товклися гуси і качки навколишніх господарів.

Ранок був сонячний, зелений та ще й сизий. А сизий тому, що за дорогою

величезна нива виколісувала житечко.

Миколка вигнав гуси саме тоді, коли вся дорога сміялася до сонечка золотими кульбабовими квітами. Він йшов босими ногами по м'якому килиму, полохаючи роботящих бджіл, що обціловували кожне золоте сонечко.

Хлопчик: аж світився на сонці від радісного сприйняття весняного ранку!

І раптом гусяча ватага поплenталася через кульбабову дорогу до сизої ниви. Малий нагнувся, взяв у руку грудочку землі і кинув її навздогін птахам, вигукуючи:

— Не чіпайте житечка! Не чіпайте житечка!

І яке було його здивування, що та чорна грудочка не впала на землю, а затріпотіла крильцями швидко-швидко і повисла у синьому небі над золотою дорогою і сизою нивою. Вона тремтіла, піднімаючись все вище і вище. 1 вчулося Миколці, як з неї витрушуються якісь дивні звуки...

Тоді хлопчик кинув ще одну грудочку. І та також затріпотіла крильцями, піднімаючись ближче до вранішнього сонечка...

Миколка кинув ще і ще декілька грудочок — і небо заспівало, задзвеніло неповторною весняною піснею.

Малий почав приглядатися, як то тремтять крильцями кинуті ним грудочки. На свій подив, помітив у небі натягнуті золоті і срібні промені-струни, по яких вдаряли крильцями темні грудочки...

Хлопчик так був вражений побаченим, що забув і про гусей...

А над ним співало весняне жайворонкове небо, а під ногами цвіла весняна земля.

Наче у казці.